

Krzysztof Krassowski

Identyfikacja biometryczna - nasz przyjaciel czy wróg?

Studia Prawnoustrojowe nr 23, 189-201

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Krzysztof Krassowski

Katedra Kryminalistyki i Medycyny Sądowej

Wydział Prawa i Administracji UWM

Identyfikacja biometryczna – nasz przyjaciel czy wróg?

Wprowadzenie

Automatyczne systemy identyfikacji biometrycznej są jednym z najlepszych przykładów udanego wdrożenia osiągnięć rozwoju technologicznego dla potrzeb szeroko rozumianych organów ochrony prawnej. Stanowią także jednoznaczne potwierdzenie faktycznego włączenia zagadnienia technologii informacyjnych, w tym ich wykorzystywania przez organy ścigania, do obszaru i przedmiotu zainteresowania kryminalistyki XXI wieku¹. Oceniając ogólnie rozwój oraz aktualne zaawansowanie technologiczne biometrycznych systemów kontroli granicznej, a także baz danych o znaczeniu kryminalistycznym (np. AFIS) stosowanych obecnie już w kilkudziesięciu krajach na całym świecie, wypada skonstatować, że stały się one w istotnym zakresie efektywnym narzędziem pozwalającym upoważnionym organom państwa na dalece skuteczne prewencyjne przeciwdziałanie ewoluującemu zagrożeniu zjawiskiem globalnego terroryzmu, a także związanymi z nim aktami przestępczymi pociągającymi za sobą potencjalnie dużą liczbę ofiar ludzkich².

Jednocześnie od początku wdrażania systemów identyfikacji biometrycznej, przede wszystkim dla potrzeb przeciwdziałania przestępczości oraz identyfikacji człowieka, podnoszone są ważne kwestie związane z wpływem takiej aplikacji na społeczeństwo w ogólności, a także na podstawowe i niezbywalne prawa człowieka, w tym przede wszystkim na prawo do prywatności.

¹ V. Shepitko, *Subject, System and Tasks of Criminalistics of XXI Century*, "Criminalistics and Forensic Examination" IX, t. II, Vilnius 2013, s. 35.

² K. Krassowski, *The Challenge of Information – Application of Modern Technologies for Crime Prevention and Maintenance of Public Safety*, "Criminalistics and Forensic Examination" IX, t. II, Vilnius 2013, s. 251.

Zważywszy, że większość praktycznie zbieranych i wykorzystywanych danych biometrycznych mieści się w zakresie przedmiotowym definicji danych osobowych Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 95/46/WE, będąc informacjami dotyczącymi zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osoby fizycznej, której tożsamość można ustalić pośrednio lub bezpośrednio przez powołanie się na numer identyfikacyjny lub jeden bądź kilka szczególnych czynników określających jej fizyczną, fizjologiczną, umysłową, ekonomiczną, kulturową lub społeczną tożsamość, za ze wszech miar uzasadnione należy uznać istotne zainteresowanie możliwymi negatywnymi, a co najmniej kontrowersyjnymi oddziaływaniami systemów identyfikacji biometrycznej tak na jednostki, jak i całe społeczności.

Wartym odnotowania przykładem podstawowych rozważań w tym zakresie na poziomie Wspólnoty Europejskiej jest często i zasadnie przywoływany raport Komisji Europejskiej pt. „Biometria na granicach: ocena wpływu na społeczeństwo” (2005)³. Problematyka ta jest również stałym przedmiotem zainteresowania i monitorowania ze strony wielu organizacji pozarządowych – nie tylko w Europie – a także interdyscyplinarnej refleksji naukowej. Wobec pewnego rozproszenia i wielowątkowości dysputy w przedmiotowym zakresie, warto dokonać pogłębionej refleksji w zakresie źródeł, przyczyn i realnego wymiaru kontrowersji narosłych wokół biometrii, w tym wyzwań stojących przed tą dynamicznie rozwijającą się metodą identyfikacji człowieka i związanym z nią ogromnym przemysłem technologicznym.

Identyfikacja biometryczna – gdzie leżą źródła problemu?

W obliczu istniejących kontrowersji dotyczących stosowania identyfikacji biometrycznej należy na wstępie rozważyć kilka kwestii o znaczeniu ogólnym, niezbędnych dla możliwie szerokiego ujęcia podstaw problemu. W kontekście zakładanego możliwego konfliktu potrzeb państwa i praw jednostki, wyrażającego się w skrajnych przypadkach sprzeciwem wobec stosowania biometrii w ogóle, warto oszacować całe zagadnienie z punktu widzenia rozpowszechnionych współcześnie postaw filozoficznych i etycznych:

1) liberalizmu – jakkolwiek liberałowie, a także libertarianie uważają, że jedynie jednostka może decydować o tym, czy chce, czy też nie chce używać technologii (np. biometrycznej) i państwo nie może w żaden sposób naruszać takich indywidualnych preferencji, jednakże decyzja jednej osoby o jej używaniu (np. w celu zapewnienia bezpieczeństwa) może wpłynąć na

³ I. Sołtyszewski, K. Krassowski, *Wybrane aspekty zastosowania identyfikacji biometrycznej*, [w:] E. Gruza (red.), *Oblicza współczesnej kryminalistyki. Księga jubileuszowa Profesora Huberta Kołackiego*, Warszawa 2013, s. 247–248.

sferę prywatności innej, a zadaniem państwa jest stanie na straży praw każdego obywatela; prowadzi to do swoistego paradoksu, gdzie państwo w celu zapewnienia przestrzegania praw człowieka może doprowadzić do ich faktycznego ograniczenia (np. przez szerokie stosowanie biometrii i ograniczenie prywatności w wojnie z terroryzmem);

2) utylitaryzmu – wychodząc od podstawowej zasady użyteczności, utylitaryści twierdzą, że w każdym działaniu (a więc np. w stosowaniu systemów identyfikacji biometrycznej) istotne jest to, aby spowodowało ono więcej efektów korzystnych niż szkodliwych, czyli ważne jest uzyskanie pożytku dla jednostki i społeczeństwa przy minimalizacji niedogodności – w omawianym kontekście za pożytek taki można bezsprzecznie uznać skuteczne zapewnienie bezpieczeństwa i zwalczenie realnej przestępczości za cenę pewnego ograniczenia sfery prywatności (do dyskusji pozostaje wyważenie korzyści i ceny);

3) komunitaryzmu – gdzie podkreślana jest wartość dobra wspólnego (argumentacja zbliżona do utylitaryzmu), a zatem zapewnienie bezpieczeństwa społeczeństwu przez stosowanie identyfikacji biometrycznej, traktowanej jako narzędzie obrony dobra wspólnego, uzasadnia w tym kontekście ograniczenie w jakimś zakresie praw jednostek⁴.

Wydaje się, że wątpliwości związane z wykorzystywaniem biometrii nie sięgają fundamentów natury filozoficzno-etycznej, gdyż – jak wynika z powyższego przeglądu – jakkolwiek w ich ramach mogą występować elementy wymagające dyskusji, to w żadnym razie nie można uznać na ich gruncie identyfikacji biometrycznej za niemoralną czy nieetyczną i z tego powodu w ogóle niedopuszczalną we współczesnych społeczeństwach demokratycznych. Kontrowersje dotyczące wykorzystywania biometrii wydają się być przy tym emanacją znacznie szerszej kwestii – wpływu rozwoju technologicznego oraz wartości informacji i możliwości w zakresie jej pozyskiwania, przetwarzania i wykorzystywania w sposób zautomatyzowany na prawa jednostki we współczesnym świecie. Rodzi to pytania o powód rozwijania technologii informacyjnych oraz ich aplikacji, w tym zastosowań identyfikacyjnych w przypadku biometrii.

Niewątpliwie podstawową przyczyną rozwoju technologii biometrycznych była potrzeba identyfikacji osób na gruncie kryminalistyki, historycznie rzecz ujmując dokonywana wcześniej w sposób niezautomatyzowany przez ekspertów (biegłych) aż do momentu pojawienia się rozwiązań technologicznych umożliwiających w dużej części automatyzację procesu identyfikacyjnego⁵. Stosowanie w tym kontekście biometrii jest uzasadnione następującymi przesłankami:

⁴ K. Weber, *The Next Step: Privacy Invasions by Biometrics and ICT Implants*, "Ubiquity. An ACM IT Magazine and Forum" 2006, t. 7, nr 45, s. 9–13.

⁵ J. Roberts, S. Patel, *Biometrics: Does Convenience Outweigh Privacy?*, [w:] *Convenient or Invasive – The Information Age*, Ethica Publishing 2007, s. 62 i n.

- człowiek zawsze posiada swoją charakterystykę biometryczną niejako przy sobie – nie może jej zapomnieć czy zostawić w innym miejscu (brak ryzyka niemożności identyfikacji),
- cechy biometryczne nie mogą być dyskretnie przekazane innej osobie (brak ryzyka błędnej identyfikacji);
- technologie biometryczne są wolne od błędów w ustalaniu tożsamości wynikających z czynnika ludzkiego (np. nieuwagi, zmęczenia czy błędnych założeń eksperta)⁶.

Trzeba przy tym zauważyć, że bardzo szybko dostrzeżono i wykorzystano inne możliwości stosowania aplikacji biometrycznych – w celach komercyjnych, a także dla potrzeb państwa nie związanych wprost ze zwalczaniem przestępczości. Najbardziej rozpowszechnione z nich obrazuje tabela 1.

Tabela 1

Podstawowe obszary zastosowań identyfikacji biometrycznej

Zastosowania komercyjne	Zastosowania państwowe	Zastosowania kryminalistyczne
karty kredytowe dostęp do sieci kontrola dostępu rekordy medyczne handel elektroniczny	dokumenty tożsamości dokumenty potwierdzające uprawnienia	identyfikacja ofiar oraz sprawców wsparcie procesu wykrywczego zapobieganie przestępstwom

Źródło: na podstawie A. Taneja, A. Wang, M. K. Raja, *Assessing the Impact of Concern for Privacy and Innovation Characteristics in the Adoption of Biometric Technologies*, SWDSI 2006 Proceedings, s. 135.

W praktyce zatem można skonstatować, że obok tradycyjnego powodu korzystania z możliwości identyfikacyjnych oferowanych przez cechy biometryczne dla potrzeb organów ścigania, istnieje też aktualnie potrzeba dostępnej, wygodnej i wiarygodnej identyfikacji użytkownika czy klienta w realiach współczesnej gospodarki opartej na elektronicznych kanałach komunikacji⁷. Jako że są to zastosowania czysto komercyjne, logicznym wnioskiem wydaje się być przyjęcie, iż gwałtownie rosnący rynek biometrii komercyjnej w wydaniu zarówno korporacyjnym (np. kontrola dostępu), jak i klienta czy użytkownika masowego (np. biometryczne czytniki odcisków palców zabezpieczające laptopy) jest wynikiem zapotrzebowania i najzwyczajszego zaspokajania popytu rynkowego. Co interesujące, głównym argumentem przemawiającym na korzyść biometrii komercyjnej okazuje się być wygoda – według badań przeprowadzonych w USA (US Banker), trzy razy więcej respondentów wskazało skan odcisku palca jako preferowaną metodę identyfikacji niż tradycyjne hasło komputerowe⁸. Przy tej okazji ujawnia się podstawowy para-

⁶ J. Grijpink, *Privacy Law: Biometrics and Privacy*, "Computer Law & Security Review" 2001, nr 17(3), s. 157.

⁷ S. Cimato, R. Sassi, F. Scotti, *Biometrics and Privacy*, "Recent Patents on Computer Science" 2008, t. 1, nr 2, s. 98.

⁸ J. Roberts, S. Patel, op.cit., s. 65.

doks dotyczący automatycznej identyfikacji biometrycznej – z jednej strony jest ona dosyć często postrzegana jako zagrożenie podstawowych praw, o ile jest stosowana w stosunkach państwo–jednostka, z drugiej zaś jako jak najbardziej pożądane i wygodne narzędzie poprawnej identyfikacji oraz zapewnienia bezpieczeństwa, o ile stosujemy ją w kontekście komercyjnym czy prywatnym.

Niektórzy autorzy zwracają także uwagę na kwestię stereotypów. Jedna z najpopularniejszych wykorzystywanych np. w dokumentach paszportowych cech biometrycznych, czyli odcisk palca, może budzić skojarzenia z przestępstwami, podejrzeniami o bycie ich sprawcą oraz wynikającą z tego utratą godności w kontekście pobierania i przetwarzania tej cechy, do której dostęp mają (a w każdym razie stereotypowo – mogą mieć) bliżej nieokreślone agendy władzy państwowej⁹. Świadczy to o znaczeniu bezrefleksyjnej percepcji, tak indywidualnej, jak i społecznej, w odbiorze różnych aspektów tego samego specyficznego zastosowania dostępnych technologii – co może być w istocie jednym ze źródeł kontrowersji istniejących wokół biometrii.

Można więc zaryzykować hipotezę, że przynajmniej w jakiejś części istota problemu nie leży w rozwiązaniach technologicznych ani nawet w ich mniej lub bardziej kontrowersyjnych zastosowaniach, ale w samych jednostkach, które nie posiadając minimalnej wiedzy niezbędnej do racjonalnej oceny przedmiotowego zagadnienia, kierują się w swych ocenach biometrii medialnie nośnym i chętnie rozpowszechnianym hasłem państwa „wielkiego brata”¹⁰. Nie są one przy tym zdolne do refleksji, iż w dużej części dobrowolnie i bez zastanowienia pozbawiają się same dla własnej wygody praw, o których przestrzeganie apelują, np. korzystając z komercyjnych zastosowań biometrii. W takim przypadku istotna byłaby przemyślana działalność edukacyjna dotykająca zarówno korzyści, jak i potencjalnych negatywnych aspektów korzystania z systemów identyfikacji biometrycznej. Nie oznacza to niedostrzegania uzasadnionej wiedzą i praktyką wątpliwości czy racjonalnych obaw formułowanych wobec stosowania, głównie przez organy ścigania, biometrii do celów identyfikacyjnych, w szczególności związanych z możliwością naruszania prawa do prywatności.

Identyfikacja biometryczna a prawo do prywatności

Najczęściej podnoszoną negatywną konsekwencją społeczną stosowania przez upoważnione organy państwa systemów identyfikacji biometrycznej jest potencjalne lub rzeczywiste naruszanie jednego z podstawowych praw

⁹ A. Cavuokian, *Privacy and Biometrics*, Toronto 1999, s. 2.

¹⁰ E. Lerner, B. Brother, *Biometric Identification*, „The Industrial Physicist” 2000, nr 6(1), s. 23.

człowieka – prawa do prywatności, co najogólniej rzecz ujmując, przejawia się w utracie na skutek funkcjonowania tych systemów poczucia wolności oraz anonimowości¹¹. Jest to ugruntowane dobro chronione na gruncie prawa krajowego – bezpośrednio w art. 47 Konstytucji RP, jak również międzynarodowego – w postanowieniach w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka ONZ (art. 12) oraz Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (art. 8). Jak się wskazuje, sfera prywatności jest ujęta w Konwencji w sposób otwarty, nie przesądzający na przyszłość o jej granicach, co pozwala na ochronę całości prywatności. Prawo to nie ma jednakże charakteru absolutnego i możliwa jest ingerencja organów władzy w prywatność jednostki pod warunkiem spełnienia określonych warunków przewidzianych przez ustawę, m.in. w celu zapewnienia bezpieczeństwa państwowego, publicznego, ochrony porządku oraz zapobiegania przestępstwom¹².

Rozważenia wymaga samo pojęcie prywatności jednostki. Z psychologicznego punktu widzenia składają się nań cztery stany (dążenia) umysłu: samotność, intymność, anonimowość oraz zachowanie rezerwy. W ramach tych stanów potrzeby jednostki ulegają ciągłym zmianom – dla przykładu od pożądanej samotności w jednym momencie do potrzeby towarzystwa w innym. Takie ciągle zmieniające się osobiste potrzeby i towarzyszące im decyzje czynią prywatność jednostki stanem bardzo kompleksowym, a jednocześnie kwestią indywidualnego wyboru – przy czym w demokratycznym społeczeństwie najistotniejsze jest zapewnienie, aby istniała w ogóle możliwość dokonywania wyboru¹³.

Dodatkowym czynnikiem zwiększającym komplikację w relacjach biometrii z prywatnością jest demografia. Okazuje się bowiem, że obecna młodzież, funkcjonująca w realiach globalnej sieci, a przede wszystkim mediów społecznościowych, nie postrzega jako problemu przekazywania (np. w celu uzyskania dostępu do usług internetowych) informacji umożliwiających ich identyfikację, które starsze pokolenia uznają za wrażliwe i wymagające bezwzględnej ochrony. Jedną z możliwych przyczyn takiego stanu rzeczy jest to, iż młode pokolenie uważa zbieranie informacji o sobie za stan całkowicie naturalny i powszechny, a także swego rodzaju formę zapłaty za dostęp do usług oferowanych głównie w sieci¹⁴. Nie można też pominąć w omawianym zagadnieniu roli czynników kulturowych, które wyrażają się m.in. w różnym postrzeganiu praw i istotnych wartości jednostki, co ma znaczenie w dobie globalizacji oraz stosowania identyfikacji biometrycznej w ochronie granic

¹¹ I. Sołtyszewski, K. Krassowski, op. cit., s. 248.

¹² E. Łętowska, *Prawo do prywatności w Europie. Materiały edukacyjne przygotowane w ramach programu „Socrates Grundtvig Action 1”*, „Law Through Experience” 2004, s. 5–6.

¹³ A.F. Westin, *Social and Political Dimensions of Privacy*, „Journal of Social Issues” 2003, t. 59, nr 2, s. 6.

¹⁴ S. van den Hoogen, *Perceptions of Privacy and the Consequences of Apathy: Biometrics in the 21st Century*, „Dalhousie Journal of Interdisciplinary Management” 2009, nr 5(1), s. 6–7.

państwowych (aktualnie już przez kilkadziesiąt krajów na wszystkich kontynentach).

Niezależnie od niezwykle skomplikowanego i – jak wynika z powyższego przeglądu – bardzo subiektywnego postrzegania pól potencjalnego konfliktu biometrii i prawa do prywatności, można wskazać kilka wybranych obszarów, na które należy zwrócić szczególną uwagę w perspektywie dalszego rozwoju akceptowalnej społecznie identyfikacji biometrycznej. Pierwszym z nich jest sama natura biometryków, zawierających dwa rodzaje zasobów informacji – przydatnych dla identyfikacji oraz nie mających dla niej znaczenia. Problem polega więc na tym, że niektóre pobierane cechy biometryczne zawierają informacje o znacznie szerszym zakresie niż jest to niezbędne w aspekcie identyfikacyjnym. Innymi słowy, istnieje dysproporcja pomiędzy uzasadnionymi potrzebami organów państwa a zasobem informacyjnym, jaki otrzymują one do realizacji celu identyfikacyjnego wraz z przekazaniem cechy biometrycznej. Oprócz oczywistego przykładu zakresu informacji możliwych do uzyskania z profilu DNA, uwagę zwraca biometryk powszechnie pobierany do celów paszportowych – odcisk palca. Istnieją badania naukowe wskazujące na korelację specyficznych wzorów linii papilarnych z ustalonymi jednostkami chorobowymi¹⁵.

Kolejną sporną kwestią jest przechowywanie pobranych danych biometrycznych. Odbywa się to w czterech modelach: na serwerach (bazy danych), w kartach chipowych, w stacjach roboczych sieci lub bezpośrednio w czytnikach biometrycznych, przy czym dwie ostatnie opcje nie są popularne ze względu na to, że ograniczają możliwość identyfikacji użytkownika do określonej, jednej lokalizacji¹⁶. Formułowany powszechnie zakres wątpliwości związanych z przechowywaniem biometryków dotyczy:

- własności danych,
- ochrony danych,
- komodyfikacji danych,
- bezpieczeństwa danych i ich odporności na atak,
- dostępu do danych przez nieokreślone podmioty oraz osoby indywidualne,
- zautomatyzowanej wymiany danych,
- procesów zarządzania danymi,
- korelacji danych,
- zapewnienia prywatności danych,
- outsourcingu danych,
- wiarygodności danych¹⁷.

¹⁵ Y. Liu, *Identifying Legal Concerns in the Biometric Context*, "Journal of International Commercial Law and Technology" 2008, nr 3, s. 46.

¹⁶ Ibidem, s. 49.

¹⁷ J. Lodge, *Biometrics: A Challenge for Privacy or Public Policy-Certified Identity and Uncertainties*, "Minority, Politics, Society" 2007, nr 1, s. 197–198.

Główne obawy dotyczą w praktyce baz danych biometrycznych, które są w istocie naturalnym celem dla przestępców mogących naruszyć integralność danych w samej bazie, dokonując udanego włamania do niej, jak również pozyskać dane biometryczne, przechytując je w procesie transmisji z albo do bazy. Istnieje zatem możliwość tzw. kradzieży tożsamości, czyli posługiwania się przez przestępców oraz osoby mające na celu ukrycie swojej tożsamości (kontekst zagrożenia globalnym terroryzmem) zestawem danych biometrycznych prawdziwych, ale należących do osoby trzeciej¹⁸.

Trzeci wreszcie i ostatni obszar to kwestia kontekstu, w ramach którego tradycyjnie przedstawia się stosowanie biometrii jako cenę, którą społeczeństwo płaci za skuteczne zapewnianie bezpieczeństwa i porządku publicznego. Niewątpliwie to wydarzenia 11 września 2001 r. stały się katalizatorem rozwoju i zastosowań identyfikacji biometrycznej dla potrzeb państwa, ale także narzuciły swoisty, powszechnie odbierany w społeczeństwie ton dyskusji, przeciwstawiając sobie dychotomicznie bezpieczeństwo oraz prawa jednostki, w tym przede wszystkim prawo do prywatności, na zasadzie nieomal handlu wymiennego (ang. *trade-off*). Takie podejście znalazło swoje odzwierciedlenie również w dużej części refleksji naukowej¹⁹. Jakkolwiek atrakcyjne retorycznie, również poprzez prosty i zrozumiały komunikat o potrzebie pewnego poświęcenia dla dobra wspólnego, podejście takie wydaje się być nadto uproszczone i będące *de facto* bardziej częścią problemu niż satysfakcjonującego rozwiązania w ramach relacji prawa do prywatności i biometrii. Ogranicza ono bowiem racjonalną debatę o rzeczywistych i uzasadnionych obawach związanych z zagrożeniami praw jednostki, powodując niepotrzebnie narastanie stanowisk skrajnych i przenosząc rzecz całą z poziomu dyskursu opartego na rzetelnej wiedzy na sferę emocji społecznych. Tymczasem, jak wynika z dostępnych badań, akceptacja dla stosowania identyfikacji biometrycznej jest największa tam, gdzie obywatele posiadają najlepszą wiedzę w jej zakresie²⁰. Podejście typu *trade-off* do przedmiotowego problemu nie wydaje się zatem właściwe, a przede wszystkim skuteczne z perspektywy zabezpieczenia interesów oraz maksymalizacji korzyści tak rozwijających się gwałtownie technologii biometrycznych, jak i słusznym interesów jednostki, wyrażanych m.in. we właściwej ochronie prawa do prywatności.

Drogę wyjścia z tego impasu wskazują być może przeprowadzone badania dotyczące zaufania jednostek do instytucji odpowiedzialnych za rozwój technologii oraz zarządzanie systemami identyfikacji biometrycznej jako niezwykle istotnego elementu wpływającego na akceptację biometrii w zastoso-

¹⁸ M.L. Johnson, *Biometrics and the Threat to Civil Liberties*, "Computer" 2004, nr 37(4), s. 90–91.

¹⁹ D.W. Davis, B.D. Silver, *Civil Liberties vs. Security: Public Opinion in the Context of the Terrorist Attacks on America*, "American Journal of Political Science" 2004, nr 48(1), s. 28 i n.

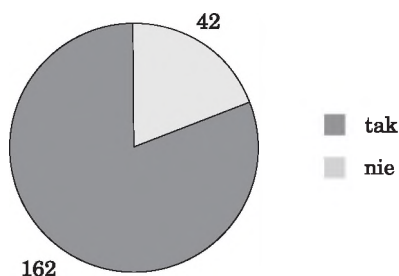
²⁰ C. Riley, K. Buckner, G. Johnson, D. Benyon, *Culture and Biometrics: Regional Differences in the Perception of Biometric Authentication Technologies*, "AI & Society" 2009, nr 24(3), s. 296.

waniach państwowych. W grupie badawczej nastąpił podział na obywateli mających zaufanie oraz obywateli zaniepokojonych. Pierwsza grupa uznała, iż istotną wartością jest zapewnienie bezpieczeństwa, co przy zaufaniu do instytucji odpowiedzialnych za wykonanie tego zadania przeniosło się na akceptację stosowania biometrii w niezbędnym zakresie. Druga zaś, nie posiadając zaufania do wskazanych powyżej instytucji, skoncentrowała się na ochronie własnej prywatności w obliczu zagrożenia jej naruszenia przez instytucje państwa korzystającego z narzędzi identyfikacji biometrycznej²¹. Zasadne wydaje się zatem rozważenie wyjścia z paradygmatu przeciwstawiającego sobie biometrię i prawa jednostki na rzecz budowania relacji zaufania między państwem a obywatelem, skutkującej także akceptacją możliwie mało w takim ujęciu dolegliwych metod zapewniania bezpieczeństwa publicznego i indywidualnego.

Badania w zakresie wiedzy i akceptacji biometrii wśród studentów UWM

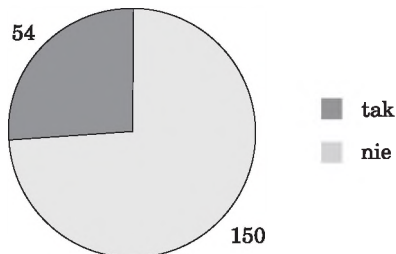
W celu uzyskania punktu odniesienia dla rozważań teoretycznych zawartych w niniejszym opracowaniu, w styczniu 2013 r. przeprowadzono badania ankietowe na populacji 204 studentów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w zakresie aktualnego poziomu wiedzy o biometrii, a także oceny, czy jej zastosowania naruszają prawa i wolności obywatelskie w odczuciu samych zainteresowanych. Ankieta miała charakter anonimowy. Skupiała się na zupełnie podstawowych pojęciach z zakresu biometrii, a także na problematyce potencjalnego konfliktu interesów organów państwa i jednostki w kontekście identyfikacji biometrycznej, w dominującym w powszechnej świadomości ujęciu *trade-off*. Wyniki ankiety przedstawiają się następująco:

1. Czy przedstawiona definicja (podano popularną definicję biometrii) to prawidłowe określenie współczesnej biometrii?

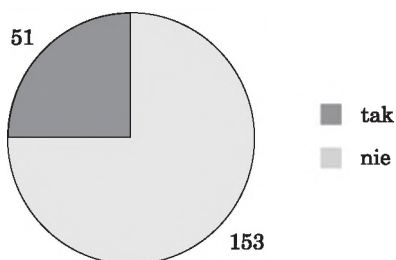

²¹ F. Pavone, S.D. Esposti, *Public Assessment of New Surveillance-Oriented Security Technologies: Beyond the Trade-off between Privacy and Security*, "Public Understanding of Science" 2010, nr 21(5), s. 567–568.

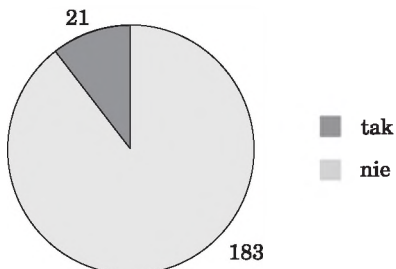
2. Czy cechy biometryczne podlegają ochronie jako dane osobowe?

3. Czy twoim zdaniem pobranie odcisków palców dla celów paszportowych ingeruje w Twoje prawa i/lub wolności obywatelskie?

4. Czy dla ochrony bezpieczeństwa publicznego jesteś gotowa(y) poświęcić część prawa do prywatności w kontekście pobierania, przetwarzania i wykorzystywania danych biometrycznych?

5. Czy potrafisz wymienić cechy biometryczne oraz obszary, w których ma zastosowanie biometria?

Liczba poprawnych określeń (cecha lub obszar)	Znajomość cech biometrycznych		Znajomość obszarów zastosowania biometrii	
	liczba	%	liczba	%
0	72	35	66	33
1	15	7	81	40
2	69	34	48	24
3	39	19	6	3
4	9	5	0	0

Ze względu na niewielką próbę badawczą (ok. 200 osób), a także jej specyficzną charakterystykę (studenci, wydział prawa) trudno wyciągnąć z niniejszej ankiety zbyt daleko idące wnioski, niemniej uprawniony jest z pewnością komentarz w zakresie pewnych trendów, które obrazują jej wyniki.

Przede wszystkim istnieje najwyraźniej nadal duże zapotrzebowanie na kompleksową działalność edukacyjną w zakresie biometrii, postulowaną na gruncie krajowym nie tylko w niniejszym opracowaniu²² – około 1/3 respondentów ankiety nie było bowiem w stanie wymienić choćby jednej cechy biometrycznej czy jakiegokolwiek obszaru zastosowania biometrii, a nieco ponad 20% nie potrafiło ocenić poprawnie definicji tej dziedziny. Nieco zaskakujący jest przy tym brak wydawałoby się oczywistego skojarzenia danych biometrycznych z danymi osobowymi – szczególnie w obliczu wielu nośnych medialnie ogólnospołecznych akcji edukacyjnych i popularyzatorskich z zakresu praw człowieka oraz praw i wolności obywatelskich. Rysuje się także wyraźny trend wysokiej akceptacji poświęcenia części prawa do prywatności w celu zapewnienia wyższego poziomu bezpieczeństwa (aż 90%) oraz generalna aprobata dla stosowania biometrii w dokumentach podróży (ok. 75%). Mając na uwadze wagę i aktualność problemu badawczego, nasuwa się przy tym wniosek, że warto byłoby przeprowadzić w przedmiotowym zakresie badania ankietowe w skali ogólnokrajowej i na zróżnicowanej próbie badawczej.

Podsumowanie – wyzwania na przyszłość

Przyszłość i dalszy rozwój identyfikacji biometrycznej wydaje się być zapewniony w aspekcie technologicznym zagadnienia, jednakże może napotkać na istotne trudności związane z istniejącym cały czas w społecznej percepcji konfliktem zastosowań biometrii z podstawowymi prawami człowieka oraz wolnościami obywatelskimi. W ramach niniejszej pracy dokonano analizy źródeł i przyczyn istnienia owego konfliktu, wskazując na jego istotne aspekty oraz możliwe kierunki poszukiwania rozwiązań, które jeżeli nie zlikwidują narosłych kontrowersji, to przynajmniej przyczynią się do ich istotnego zmniejszenia. Podstawowym wyzwaniem, jakie stoi przed organami państwa wykorzystującymi rozwiązania biometryczne dla zapewniania bezpieczeństwa publicznego i indywidualnego obywateli, wydaje się być w tym kontekście przyjęcie aktywnej roli na kilku podstawowych polach aktywności:

1) budowania relacji zaufania ze społeczeństwem, której pochodną powinna być akceptacja stosowanych metod zapewniania bezpieczeństwa, w tym identyfikacji biometrycznej;

²² J. Cichowicz, *Biometria a prywatność cz. I*, „Człowiek i Dokumenty” 2009, nr 15, s. 38

2) edukowania społeczeństwa w zakresie biometrii, przedstawiając uczciwie wszystkie, a nie wyłącznie pozytywne czy pożądane skutki, jakie niesie ona ze sobą dla jednostek oraz całej społeczności;

3) wypracowywania i konsultowania ze społeczeństwem rozwiązań legislacyjnych oraz procedur postępowania, które umożliwiając organom państwa skuteczną realizację nałożonych na nie zadań, zapewnią także odpowiednie standardy ochrony podstawowych praw człowieka – bezsporny fakt istnienia ważkich i uzasadnionych potrzeb informacyjnych organów ścigania nie może przysłaniać potrzeby ustanawiania i przestrzegania ścisłych ograniczeń w tym zakresie.

Rozbudowując nieco ostatni z powyższych postulatów, można skonstatować, że właściwe rozwiązania legislacyjne, na tyle uniwersalne, by mogły mieć zastosowanie w dłuższym czasie w obliczu zmieniających się gwałtownie możliwości technologicznych, a także wdrożenie i – co najistotniejsze – bezkompromisowe egzekwowanie transparentnych procedur postępowania w organach państwa korzystających w swych działaniach z identyfikacji biometrycznej, jest ostatecznym gwarantem prawidłowego i korzystnego społecznie rozwoju tej metody identyfikacji człowieka. Dobrym krokiem uczynionym w tym kierunku jest Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 31 grudnia 2012 r. w sprawie przetwarzania informacji przez Policję, która zawiera szereg szczegółowych racjonalnych rozwiązań w sferze bezpośrednio związanej z przedmiotem niniejszego artykułu. Należy śledzić praktykę stosowania zapisów tego aktu prawnego i w razie potrzeby dokonać na tej podstawie analiz w celu wypracowania postulatów służących dalszemu rozwojowi identyfikacji człowieka za pomocą technologii biometrycznych.

Summary

Biometric identification – our friend or foe?

Key words: biometrics, forensic identification, biometric identification, privacy rights.

The present paper discusses basic issues concerning controversies and doubts surrounding utilization of automated systems of biometric identification, especially for the law enforcement needs and generally by the State institutions. Since introduction of State run biometric systems – mostly for border control purposes, associated with the global war on terror – vocal concerns were raised as to the existence of fundamental conflict between the needs to provide security for society as a whole and basic undisputable human rights, namely the right to privacy. The paper provides insight into the basic grounds of the alleged conflict, evaluates its nature and points to the areas where special attention needs to be paid in order to provide satis-

factory solution to the existing controversies. The research is provided concerning knowledge and attitude of group of 204 students towards biometrics and preliminary observations are presented. Finally, conclusions provide requirements for law enforcement and State in order to secure successful further development of biometric identification systems while observing the basic rights of individuals.